

Posudek magisterské práce:

Pavel Kacl, Nálezy skla doby římské v Čechách. Praha 2012, 244 str. s 84 obr., 20 tabel, 12 grafů.

Předložená diplomová práce Pavla Kacla zčásti navazuje na jeho práci magisterskou, která pod názvem Skleněné nádoby v době římské a stěhování národů v Čechách byla zaměřena pouze na jednu skupinu nálezů skla, v době stěhování národů četnější. Zúžení časového rozpětí na dobu římskou umožnilo zahrnout všechny nálezy skleněných předmětů včetně nejčastějších korálků, takže vznikla první souhrnná práce o skle doby římské v Čechách, opírající se o podrobný nálezový katalog.

V úvodních oddílech si autor stanovuje cíle a metodu práce a podává základní charakteristiku skla a fajánsu a nástin historie jejich výroby. Následující oddíl je věnován popisu a problematice databáze, připojené na CD a zahrnující tabulky s údaji ve sledu lokalita – nálezový kontext (funerální, sídlištní, nejistý) – objekt nebo nálezový celek – samotný nález. Při deskripci korálků a závěsků aplikoval autor klasifikační systém doc. Venclové podle její práce z r. 1990, přičemž např. v kategorii tvaru doplnil korálky rourkovité a vývalkovité. Autorovu snahu zohlednit v databázi všechny podstatné vlastnosti nálezů dokládá zařazení stupňů poškození žářem u skleněných korálků a stupňů eroze povrchu u korálků fajánsových. Vedle uvedené klasifikace pro databázi třídí autor v oddíle 4 korálky a závěsky ještě jednou, a sice podle typologie M. Tempelmann-Maczyňské, která je dnes ve střední Evropě obvykle užívána. Autor poukazuje na některé obtíže při klasifikaci českých nálezů podle této typologie a v souvislosti s tím vyčlenil některé z nich v pododdílech 4.2.17 – 19 jako Nejisté pro zařazení do skupin, Odlišné od stanovených skupin (i když určitým skupinám blízké) a Nepřiřaditelné ke skupinám. Kritický přístup k nálezům dokládají poznámky k lokalitám Dolánky, Stradonice, Žiželice, které se týkají problémů datování, původu, počtu a klasifikace publikovaných korálků.

Pátý oddíl nazvaný Zhodnocení nálezů korálků a závěsků doby římské má v mnohém ještě analytický charakter. K tomu, co bylo známo v obecných rysech, totiž velká převaha těchto nálezů v hrobech oproti sídlištím a v mladší době římské oproti starší, je nyní k dispozici přesné dosažitelné srovnání, které tyto rozdíly výrazně podtrhuje. Ocenil bych zde snahu o získání co nejuplněnějších poznatků, jež by mohly rozšířit a zpřesnit výpovědní schopnost nálezů. Užitečné je již samo rozlišení korálků skleněných a fajánsových a jejich samostatné pojednání. Ve výskytu na pohřebištích jsou zohledněny i úlomky porušených korálků a slitky z více exemplářů, odděleně jsou sledovány korálky monochromní, s ornamentem, mozaikové a slitky, sumarizovány jsou údaje o rozměrech a hmotnosti. Zjištěné hodnoty jsou představeny na grafech. Pozornost zaslouží přibližné srovnání s nálezy korálků z pohřebišť na Moravě. Mnohem menší počet na Moravě souvisí především s menším počtem nalezišť, patrně je však někde skryto zkresení, když kulturní vývoj na Moravě kulminuje právě až od přelomu starší a mladší doby římské.

Pokud jde o skleněné nádoby, jsou možnosti jejich studia omezeny zvláště fragmentárností pozůstatků a nevelkým počtem nálezů, zvláště z jistých komplexů hrobových (9) a sídlištních (3 z objektů, 2 z kulturní vrstvy). Opět je pečlivě rozlišena kvalita nálezových okolností a v poznámkách je komentář k některým lokalitám, kde uvažovaný původ nálezů z doby římské nebo z Čech je nejistý, nepravděpodobný, nebo byl v literatuře korigován. Fragments pocházejí nejméně ze 14 nádob, se započtením nejistých nálezů by mohlo jít až o 55 nádob. Tvarově a typově určitelných je však jen několik z nich, což P. Kacl uvádí ve stručných pododdílech o importu skleněných nádob do střeoevropského barbarika jednak ve starší, jednak v mladší době římské. Autor srovnává i se Slovenskem, kde nálezů včetně určitelných

tvarů je mnohem více. Na rozdíl od korálků má bohatší nálezy skleněných nádob i Morava, kde však důležitý podíl tvoří sklo z hrobky v Mušově.

Další analogicky strukturovaný oddíl práce je věnován skleněným aplikacím, tedy vložkám na sponách, prstenech a případně závěscích nebo na páru stříbrných ostruh. Přehled o druzích nálezů skla s jejich analýzou pokračuje ještě dvěma oddíly, z nichž jeden (vcelku osmý) pojednává jednak typově ojedinělé, avšak pozoruhodné nálezy (hrací kameny, náramky, okénko v nádobě), jednak některé neověřené a neurčitelné artefakty. Devátý oddíl práce zahrnuje „starožitnosti“ v kontextu doby římské.

Následující, obecněji zaměřené části práce začínají přehledem o užívaných analýzách chemického složení a o výsledcích takového zkoumání dosud pouze tří předmětů snad z doby římské.

Poznatky o chronologii jsou obsahem 11. oddílu práce, kde jsou představeny pro starší a pak mladší dobu římskou vždy po výše uvedených druzích skleněných předmětů. Uznání zaslouží přehledné tabule 10 a 11, kde první ukazuje četnost výskytu důležitých typů korálků v jednotlivých stupních celé doby římské v středoevropském barbariku podle Tempelmann-Maczyňské s číselným zanesením českých nálezů a druhá chronologicky členěný výskyt různých ornamentů spolu s barevností u takto zdobených korálků.

K sociálním souvislostem nálezů skla představuje autor nejprve v přehledné tabele výskyt korálků v hrobech podle pohlaví a věku pohřbených. Malý výskyt v mužských hrobech (celkem v osmi) je hodnocen jako odpovídající situaci ve středoevropském barbariku. Ženské hroby s korálky jsou zkoumány v rozdělení na starší a mladší dobu římskou a zde ještě v hrobech žárových a kostrových. Mimoto je věnována pozornost hrobům dětským (zde jen 3 kostrové pohřby) a hrobům s pohřby více jedinců (na str. 102 by bylo asi třeba změnit název odstavce). Největší soubory korálků pocházejí z některých bohatě vybavených ženských kostrových hrobů, nejvíce z hrobu ze Žiželic, kde náhrdelník sestával z pravděpodobného počtu 282 skleněných korálků.

V případě nečetných hrobových nálezů skleněných nádob chybějí často přesnější údaje o pohřbených, často však šlo o hroby s bohatší výbavou včetně vzácnějších předmětů i importů, v případě Berouna-Závodí o komorový hrob významného muže. Bohatou výbavou se vyznačují také některé hroby se skleněnými aplikacemi (Dobřichov-Pičhora hr. 94, Soběsuky I, Slepotice).

Autor připomíná absenci korálků v nejbohatších hrobech starší doby římské, což se týká vůbec i tzv. knížecích hrobů lubieszewského typu. Lze tedy mluvit o rozšíření módy zvláště skleněných korálků na počátku mladší doby římské, která se uplatnila v širokých vrstvách společnosti, typické jsou podle autora korálky v ženských a dětských hrobech se střední výbavou. Dlouhé náhrdelníky je jeví typické spíše pro mladší dobu římskou, skleněné korálky jsou někdy kombinovány se závěsky jantarovými, kovovými nebo s kostěnými kroužky. Správně je vzpomenuť i možnost užití korálků pro náramky a nášivky.

V otázce původu korálků ve středoevropském barbariku lze souhlasit, že pocházejí z více různých oblastí, především římských provincií. Pro výrobu v samotném barbariku jsou náznaky, které P. Kacl uvádí (skleněné kulovité slitky a tyčinky spolu s fragmenty nádob) a tato produkce se zdá pravděpodobná, dosavadní zjištění však nelze považovat za průkazná. Připomínám, že sklářská dílna v Komarovu na záp. Ukrajině, na území kultury Černjachov – Sîntana de Mureș se nezdá být napojena na osídlení této kultury, spíše je hodnocena jako poměrně krátkodobý přenos provinciální výroby a technologie v rukou provinciálních řemeslníků, tedy podobně, jak je to doloženo u keramických pecí v Haarhausenu v Durynsku. Naprostá většina nálezů skla tedy představuje importy, takže by bylo bývalo vhodné provést alespoň stručné srovnání s jejich dalšími druhy, zvláště např. s bronzovými nádobami a terrou sigillatou, pokud jde také o vývoj dovozu a jeho předpokládané cesty.

Práce P. Kacla, jejíž příprava byla z hlediska heuristiky a dokumentace velmi náročná, se vyznačuje snahou o všestranné uplatnění analytických a hodnotících kritérií, důkladností a akribií. Mnohé tabely a grafy mohou být efektivní pomůckou dalším badatelům, databáze může umožnit udržování aktuálního stavu nálezového fondu. Obrazové přílohy jsou na velmi dobré úrovni. Textové nedostatky jsou nepočtené a snadno odstranitelné (Vose 1980 a Droberjar 2002 chybí v seznamu lit., někdy vybočení z větné vazby nebo ne zcela šťastné formulace – v exempláři, který jsem četl, vyznačeno tužkou). Kaclovu magisterskou práci považuji za velmi zdařilou a plně ji doporučuji k přijetí.

Praha, 6. 9. 2012

doc. PhDr. Lubomír Košnar, CSc.